

Backstugan Nybygget och dess invånare

AV OLLE ELM

En bit från vägen som går mellan Idhult och Nymålen ligger ett litet vatten, som på lantmäteriets terrängkarta har namnet Israelsgölen. På nordostsidan om denna göl låg under ca 100 år ett ställe där människor levde och verkade. I här studerade handlingar benämns stället Nybygget. Troligen har det åtminstone muntligt kallats Israelstorpet eller i talspråk Iserelstorpet.

I följande artikel görs ett försök att reda ut hur gammal bebyggelsen är, vilka som bott där, vad som hände med deras barn, samt hur backstugan försvann. Källor för uppgifterna är, om inget annat nämns, kyrkböcker. Platsangivelser avser Vireda socken i Småland om inget annat anges. Redan inledningsvis kan väl nämnas, att alla som bebott detta ställe på något sätt varit släkt med någon av det gamla paret Claes och Anna Elm, vilka för ca 50 år sedan bodde i Dalskog, Vireda.

Backstugans tillkomst

På Almebergs ägor nämns i de första husförhörslängderna (hfl) flera torp och backstugor – Ekshagen, Rytartorpet och Glyttan, men även endast beteckningen "Elmbergs ägor". Första gången namnet Nybygget nämns är i den hfl som på sitt titelblad har anteckningen 1804–1808. I födelseboken nämns Nybygget först år 1815 och förekommer därefter sparsamt. Oftast anges endast "från Elmbergs ägor" när något barn i Nybygget döps. Från en analys av uppgifter i de olika hfl och i dopboken, kan det antas sannolikt att Nybygget var uppfört och bebott senast i april år 1807. Här följer en redogörelse för de familjer som i olika epoker bebodde Nybygget.

Jöns Jonsson och Stina Håkansdotter – i Nybygget 1807–1845

Ovanstående par torde vara Nybyggets första innevånare. Jöns Jonsson var född 29/7 1777 i Svalhult, Adelövs socken och död 6/1 1841 i Nybygget, av bröstfeber.

Han var son till sedermera bonden Jonas Jönsson i Åremålen (1750–1792) och Britta Andersdotter (1755–1833). Gifte sig 26/12 1798 i Vireda med Stina Håkansdotter, född 8/4 1781 på Hultamålen ägor, och död 16/3 1845 på Almebergs ägor, av lungshot. Hon var dotter till sedermera soldaten Håkan Petersson Holm på Holmens soldattorp, Linderås socken (1759–1790) och Maria Jonsdotter (möjligen Svensdotter), angiven född 1760 i Haurida socken.

Jöns Jonsson nämns vid flera tillfällen torpare. Från 1829 nämns han "ur mantal" vilket bör betyda att han ej kunde betala mantalspenningen. Före sin död, då han anges ha varit sjuk i 19 veckor, anges han "utfattig" vilket torde innebära att han ej kunde betala någon skatt alls. Hustrun Stina Håkansdotter anges redan 1823 "oduglig" men överlever trots detta mannen.

Paret Jöns och Stina hade 13 barn varav fyra avled i den tidiga barndomen. Av de döda var tre döpta till Daniel och en till Karl Fredrik. Här följer uppgifter om de till vuxen ålder komna barnen:

Maja Stina Jönsdotter, född 22/2 1799 på Hultamålen ägor, död 8/7 1854 i backstuga under Åsvarp, Gränna socken. Gift 6/11 1828 i Gränna med Johan Johannesson Högman, född 11/9 1804 på Högemålen ägor, Gränna socken, död 7/1 1858 i backstuga under Åsvarp, son till artilleristen

Johannes Högman och Gustava Palman. Paret levde i Gränna socken. Hade kända barn.

Sara Jönsdotter, född 24/8 1801 i St Björkenäs soldattorp. Nämnd senast 1822 då hon flyttar från Gänna socken till Järnsås.

Margareta Jönsdotter, född 12/8 1809 på Almebergs ägor. Nämnd senast 1825 då hon flyttar till Haurida.

Petter Jönsson, född 19/7 1811 på Almebergs ägor. Död där 13/2 1833 av slag.

Betecknas tidigt "liten och klen". Anges före sin död "frånbrukare" i Almeberg, vilket bör betyda att han bodde på ett ställe och brukade på ett annat. Ogift.

Anna Stina Jönsdotter, född 25/11 1815 i Nybygget. Gift 23/6 1844 i Vireda med Sven Samuelsson, född 29/11 1805 i Adelövs socken, änkeman och torpare i Svens-torp under Nöttekulla, Adelövs socken. Får flera barn tillsammans.

Gustav Jönsson Sundell, född 14/3 1818 på Almebergs ägor. Gift 11/5 1842 i Vireda med Anna Stina Johansdotter, född 26/12 1816 i Vireda, dotter till soldat Johannes Andersson Mård för Mosseryd södergård och hustru Stina Jönsdotter. Gustav som anges torpare i Nybygget efter faderns död 1841, bor där med familjen efter vigseln och fram till moderns död 1845. Därefter funnen i backstugan Trafiken under Vireda Prästgård där han 1847 anges skräddare. Paret hade 9 barn varav 4 dog som små. Familjen flyttar 1866 till Jönköping, förutom sonen Gustav Fredrik som 1869 flyttar till Nordamerika.

Daniel Jönsson, född 11/3 1820 på Almebergs ägor. I november 1845 antecknas om

Lappskräddaren Israel Jönssons strykjärn – tillhörigt författaren, gåva av Eva Elm. Foto: Annika Engström, Anton Elm 2003

Nybygget på 1890-talet (?) med det gamla paret Israel Jönsson och Anna Stina Johansdotter Kraft.

honom i Adelövs dödbok: "Befunnen död ute på marken i Svärta socken av Nyköpings län" samt en hänvisning till landshövdingens kungörelse. Denna är ej bevarad. Det finns i dödboken ingen angivelse att han begravs i Adelöv. I Svärta kyrkbok finns 16/11 1845 en anteckning om en mördad icke namngiven person vilken ej begravs i församlingen. Daniel Jönsson återfinns ej heller i Vireda dödbok. Enligt den muntliga traditionen¹ är denne Daniel far till nedanstående Anna Stina Johansdotter Krafts 1846 födda dotter Hedda Charlotta. Hon kallas under hela sitt liv Danielsdotter. Vad som förutom den muntliga traditionen – trots att fadern vid födseln 1846 anges oangiven – talar för förhållandet, är att ovanstående broder Gustav Jönsson med hustru är de enda närvarande faddrarna vid dopet.

Israel Adolf Jönsson, född 1822 – se nedan.

Karl Fredrik Jönsson, född 18/5 1827 på Älmbergs ägor, död där 5/11 1857. Redan 1851 då han återkommer från arbete i Adelövs socken anges att han är sjuklig och uppbär fattighjälp. Han blir ett av många offer i den stora rödsotsepidemi som drabbar socknen.

Johan Fredrik Magnusson och Anna Maria Svensdotter – i Nybygget 1846–1850

Johan Fredrik Magnusson var född 29/6 1807 i Hästehagen soldattorp under Sötåsa, i Adelövs socken och död 16/5 1849 i Nybygget. Han var son till soldaten Magnus Jonsson Orädd (1780–1812) och Ulrika Persdotter. Gifte sig 19/4 1833 i Vireda med *Anna Maria Svensdotter*, född 16/4 1807, dotter till bonden Sven Persson (1765–

1821) och Maria Håkansdotter (1774–1863) i Björkenäs Mellangård.

Johan Fredrik och Anna Maria hade tidigare bott i backstugan Svenstorp under St. Hultrum 1835–1846 då de flyttar till Nybygget. Efter mannens död flyttar Anna Maria Svensdotter från Nybygget. Hon gifte 1854 om sig med en Jonas Jonsson född 1804 i Säby socken. Paret bor i backstugan Oxhagen under Olstorp fram till 1870 då de flyttar till Fattigstugan. Anna Maria dör där den 3/12 1884.

Paret Johan Fredrik och Anna Maria hade sju barn varav fyra avled i den tidiga barndomen. Här följer uppgifter om de till vuxen ålder komna barnen:

Anna Brita Johansdotter, född 30/5 1834 i backstugan Hamnen under Kopparp. Flyttar 1857 till "Stockholm" och får 1878 en son i Nacka. 1890 flyttar hon in på Söder Bondegatan 45 i Stockholm. Sonen dör 1892 och hon själv 16/1 1902².

Charlotta Kristina Johansdotter, född 26/9 1837 i Svenstorp, död 3/2 1914, troligen i Sundsmålen, Lommaryd socken. Gift 25/2 1865 med Karl Peter Palm, född 26/7 1842 i soldattorpet under Björkenäs Östergård, son till soldaten Nils Magnus (Appelgren) Palm (1803–1884) och Anna Katarina Svensdotter (1809–1885). Död 18/3 1930 som hemmansägare i Sundsmålen, Lommaryds socken.

Charlotta Kristina arbetade som piga på olika platser, men anställdes 1864 som den första småskollärarinnan i Vireda socken. Det är osäkert hur länge hon uppehöll tjänsten vilken indrogs 1871³. Karl Petter Palm verkar under sitt liv bl.a. som torpare, rallare och hemmansägare. Han bedrev också handel med djur och hudar i viss

omfattning. Paret hade sex till vuxen ålder levande barn, varav två söner utvandrade till Nordamerika.

Augusta Helena Johansdotter, född 26/5 1840 i Svenstorp. Gift efter 1914 med sin f.d. svåger änklungen Karl Peter Palm. Troligen död före maken.

Israel Adolf Jönsson och Anna Stina Johansdotter Kraft – i Nybygget 1850–190?

Israel Adolf Jönsson är själv född i Nybygget 5/3 1822 och son till de första innevånarna på stället. Han blir far redan vid 21 års ålder med en *Lena Mänsdotter*, född 1812, piga i Hultamålen. 1/2 1850 gifter han sig med *Anna Stina Johansdotter Kraft*, född 29/7 1822 på soldattorpet under Idhult, dotter till soldaten *Johannes Larsson (Quick) Kraft* (1794–1833) och *Maja Johansdotter* (1795–1857)

Israel Jönsson var enligt muntliga uppgifter⁴ s.k. lappskräddare. Detta innebar sannolikt att han lagade kläder till skillnad från en skräddare som oftast sydde nytt. Israel och Anna Stina bodde under större delen av sin levnad i Nybygget. Deras dödsdatum har ej kunnat erhållas, men det är troligt att hustrun dog först. Paret skall enligt uppgift på ålderdomen ha bott hos dottern Ida (se henne).

Israels son:

Johan August Israelsson, född 13/1 1843 i Hultamålen. Kom 1851 till fadern i Nybygget. Gift 26/12 1869 med Maja Stina Johannesdotter, född 22/6 1836 i Adelövs socken. Torpare i Johannisberg under Älmeberg fram till 1884 då familjen flyttar till Gränna socken. Där bor de i torpet Knarrdal under Västanå ännu 1891. Paret hade fem kända döttrar.

Anna Stinas dotter:

Hedda Charlotta Danielsdotter, född 14/6 1846 i Älmeberg. Om hennes far, se ovan under Daniel Jönsson i Nybygget. Hedda får flera barn med olika fäder som sannolikt väljer att ej gifta sig med henne. Det första av barnen som överlevde var Anna Maria Fritz, född 1875 och som fick bära sin far soldaten Johannes Fredriksson Fritz (1853–1923) namn. 1882 föds dottern Hilma Viktoria. Hon kommer att gifta sig med sedermera stenarbetaren Johan Björk och levde ännu 1956 i Björksäter, St. Björkenäs⁵. 2/2 1889 gifter sig Hedda i Ölmstad socken med änklungen Per August Svensson (1854–1940) i backstugan Rasten under Sandvik, Ölmstad socken.

De får 1890 den gemensamma dottern Ida Albertina Susanna som kommer att gifta sig med Karl Edvin Andersson (1893–1977) som 1956 vara bosatt i Hövik, Gränna socken⁶. Ida dog 1941. Hedvig Charlotta Danielsdotter, som hon då anges, dör själv 20/5 1898 i Rasten.

Så långt Israel Jönssons och Anna Stina Johansdotters Krafts egna barn. Tillsammans hade de nio barn, varav tre födda 1850–1856, vilka alla avled i Nybygget i oktober 1857 inom loppet av tre dagar i den grasserande rödsots-epidemin. Ytterligare ett barn fött 1855 dog som späd. Här följer uppgifter om de till vuxen ålder komna barnen:

Gustav Adolf Israelsson Palmér, född 19/11 1858 i Nybygget. Gift 17/4 1885 i Adelöv med Emma Stina Glad, född 23/8 1863 i Linderås, dotter till f.d. soldaten och sedermera hemmansägaren i Skräddarp, Adelövs socken, Johan August Glad och Gustava Olofsdotter. Palmér står 1890 som soldat och arrendator i Skräddarp. Paret hade fyra kända barn.

Karl Ludvig Israelsson Lundin, född 9/2 1861 i Nybygget. Gift 13/11 1882 med Hedda Charlotta Johansdotter, född 9/10 1858 i Säby socken. Soldat i Vänsternäs, Adelövs socken där familjen bor 1890. Paret hade fyra kända barn.

Frans Otto Israelsson Åberg, född 12/1 1864 i Nybygget. Gift 19/2 1887 i Gränna med Matilda Josefina Adamsdotter Blomqvist, född 1/8 1863 i Uppgränna Bultagård, Gränna socken. Soldat för Åskemålen, Gränna socken. Paret levde ännu 1938 då de bor hos en dotter Ester, gift i Kaxtorp, Gränna socken.

Oskar Alfred Israelsson, född 15/7 1866 i Nybygget, Gift 24/10 1889 med Ida Kristina Andersdotter, född 1858 i Säby socken. År 1890 arrendator i Skålerödje, Lommaryd socken. Paret hade tre kända barn.

Ida Matilda Israelsdotter, född 21/1 1870 i Nybygget, död 27/3 1961 i Vireda socken. Hon anges i hfl "ofärdig" och hade någon typ av höftledsfel som gav henne en svår hålta. "Ida Iserell", som hon ibland benämndes, levde ogift hela sitt liv. Troligen finns fortfarande en del kunskap om henne i bygden – hon sägs bl.a. ha fungerat som "bygdekokerska". Möjligen bodde hennes föräldrar båda hos henne i en mindre stuga i Björkenäs på sin ålderdom. Sannolikt dog hon själv 27/3 1961, även om inget namn finns angivet i källan⁷.

Hur hänger det ihop?

Inledningsvis angavs att "alla som bebott Nybygget på något sätt varit släkt med någon av det gamla paret Claes och Anna Elm". Hur hänger detta ihop? Jo, Claes Elm (1876–1952) var son till ovan nämnda Charlotta Kristina Johansdotter och hennes man Karl Petter Palm. När Claes själv blev indelt soldat fick han byta till namnet Elm precis som hans anfader Nils Magnus Appelgren en gång bytt till Palm. Anna Elm (1875–1969) är densamma som den nämnda Anna Maria Fritz, dotter till Hedda Charlotta Danielsdotter. Anna Maria Fritz växte delvis upp på Nybygget under Älmeberg hos sin mormor. Det är sannolikt där hon bor när hon 1889 konfirmeras i Vireda 14 år gammal, innan hon anträder sin arbetsbana som piga. Första platsen är hos sin "halvmorbror" Gustav Adolf Palmér i Skräddarp, men det är en annan historia.

Slutet

Några år efter 1900, då Claes och Anna Elm gift sig, inköptes Älmebergs husartorp med egnahemslån och paret flyttade dit med sina tre barn, Axel född 1901, Gilbert född 1902 och Viola född 1904. Inflyttningen sker någon gång mellan dottern Violas födelse och 1906 då sonen Erland föds som den förste av barnen i Älmhult. Familjen kommer att utökas med ytterligare barn; Ruben född 1908, en dotter Eva född 1910 och död 1912, sonen Gösta född 1912, dottern Eva född 1914 och slutligen sonen Vilhelm född 1916. I samband med att det nya hemmet

byggs om, rivs Nybygget⁸ av Claes Elm och en del av virket används för utbyggnad av Älmhult. Möjligen sker utbyggnaden tidigt, men säkerligen långt före 1926 då paret Elm flyttar till Rupphult och inleder en tioårig period som hemmansägare och jordbrukare.

Som den uppmärksamme läsaren redan konstaterat bebos Nybygget under den tid det består egentligen endast av två familjer – låt vara i ena fallet i ett par generationer. Att virket från backstugan Nybygget återanvänds av en ny familj där båda parter haft sina förfäder boende i ett och samma hus, får väl ses som symboliskt. Det är okänt hur många idag levande som har sina rötter bland de som bebott backstugan Nybygget under Älmeberg, men kanske kan den här artikeln stimulera till att fler söker sitt ursprung där.⁹

Artikeln är tidigare publicerad i "Viredaboken III; Förr var förr – nu är nu", utgiven 2003 av Vireda hembygdsförening.

Noter:

- 1 Gösta Elm i Örserum (1912–1998).
- 2 Uppgifter från CD-skivan "Söder i våra hjärtan" meddelade av Lotta Nordin på Öland.
- 3 Vireda skola under 100 år. Artikel efter bl.a. Helge Skafvenstedt i Viredabygden II, sid 91 ff.
- 4 Gösta Elm i Örserum (1912–1998).
- 5 Sveriges Bebyggelse, Jkpg län del III. Paret hade fem kända barn.
- 6 Sveriges Bebyggelse, Jkpg län del III. Paret hade fem kända barn.
- 7 CD:n Sveriges dödbok 1950–1999. Meddelat av Lotta Nordin på Öland.
- 8 Muntlig uppgift från Gösta Elm i Örserum (1912–1998)
- 9 Ett tack riktas till Karl Axel Skoglund i Gränna för samarbete angående individer som levtt i Gränna socken.

Familjen Elm framför Älmhult 1915. Fr. v.: Erland, Ruben, Viola, Axel, Gösta (vid sin mors sida), Anna Elm med dottern Eva i knät, Gilbert och Claes Elm.

Foto: Calla Sundbeck (beskuret av författaren)